

Osallistumisen sietämätön keveys

– miten huomioida liikunnan opetuksessa ja arvioinnissa?

Teksti: Terhi Huovinen

Jokainen opettaja toivoo, että oppilaat osallistuisivat tunneilla aktiivisesti ja innostuneesti toimintaan. Kaikkia liikunta ei kuitenkaan aina nappaa. Joskus oppilaan osallistuminen on suorastaan sietämättömän kevyttä. Miten tukea osallistumista tunneilla ja miten arvioida, jos näytöt jäävät tuesta huolimatta olemattomiksi?

Osallistuminen ja osallistumattomuus liikunnanopetuksessa

Osallistumisella tarkoitetaan tutkimuskirjallisuudessa sitä, että oppilas toimii liikuntatunneilla fyysisesti, sosioemotionaalaisesti ja kognitiivisesti opetuksen tavoitteiden mukaisesti (Skinner, Kindermann & Furrer 2009). Osallistumisen määrää tarkastellaan liikunnassa usein oppilaan fyysisen aktiivisuuden määränä ja tehtävien suorittamiseen käytettynä aikana oppitunnilla. Osallistumattomuus tästä näkökulmasta tarkoittaa, että oppilas vetäytyy toiminnasta, istuu sivussa tai on kokonaan poissa tunneilta.

Liikunnanopettajat tunnistanevat myös osallistumisen laadullisen elementin, jota tutkijat kuvaavat akateemisen sitoutumisen käsitteellä (Skinner ym. 2009). Akateeminen sitoutuminen kuvaa oppilaan suhtautumista annettujen tehtävien suorittamiseen. Siihen vaikuttavat mm.

oppilasryhmä, annetut tehtävät ja niiden tavoitteet, oppilaan henkilökohtaiset arvot sekä liikunnan oppimisympäristö. Parhaimmillaan oppilas osallistuu toimintaan innostuneesti, energisesti ja toimintaan keskittyen. Osallistumattomuus tästä näkökulmasta näkyy esimerkiksi vetäytymyksenä, passiivisuutena tai opetusta häiritsevänä toimintana.

Perusopetuksen liikunnan opetussuunnitelmassa (2014) oppilaiden osallistumiselle asetetaan kahdenlaisia tavoitteita: oppilaiden tulee liikuntatunneilla osoittaa paitsi ns. suorittavaa osallistumista (toimia annettujen ohjeiden mukaisesti), myös osallistua aloitteellisesti ja parhaansa yrittäen. Nämä molemmat osallistumisen tavat ovat myös arvioinnin kohteina ja on sanallistettu opetussuunnitelmassa työskentelytavoitteina.

Miten osallistan kaikkia?

Käsitteiden selkeyttäminen auttaa pedagogisten ratkaisuiden löytämisessä. Kun haluan oppilaiden osallistuvan, mitä täsmällisesti ottaen haluan? Sanallistanko tämän selkeästi oppilaille? Jos minulla on tunne, että oppilaan osallistumisessa on haasteita, niin missä se haaste itseasiassa piilee? Onko kyse osallistumisen määräs- tä vai laadusta?

Osallistumisen tukemisen keinot ovat osittain erilaisia, kun oppilas on ns. valikoiva ja jättää tehtäviä suorittamatta tai silloin, kun osallistuminen on innotonta tai toisten oppilaiden osallistumista häiritsevää. Huonoimmassa tapauksessa osallistumattomuus on sekä määrällistä että laadullista. Mikä silloin on suurin ongelma, johon puutun ensimmäisenä?

Osallistumisen haasteita määriteltäessä kannattaa kiinnittää huomiota myös omaan opetusviestintään ja pedagogiikkaan. Usein oppilaiden osallistumatto-

muus saa sytykkeen epäselvistä ohjeista, sekavasta organisoinnista tai ryhmittelyn ongelmista. Jokaisella opettajalla lienee näistä kokemuksia. Vaikeampaa sen sijaan on itse havaita, jos tavoitteen ilmaisemisessa oppilaille ja palautteen antamisessa on puutteita. Esimerkiksi tunnin tavoite tulee ilmaista ainoastaan fyysismotorisena tavoitteena ja myönteinen palaute kohdistuu ainoastaan motorisiin suori- tuksiin, mutta työskentelytavoite jää mainitsematta ja oppilas saa korkeintaan korjaavaa palautetta toiminnan häiritsemisestä tai vetäytymisestä.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että opettajan huomiolla on suuri merkitys oppilaan opiskeluun sitoutumiseen, joskus jopa vertaisia suurempi (esim. Shen ym. 2012). On siis tärkeää sanallistaa myös osallistumisen tavoitteet ja antaa niistä systemaattisesti yksilöllistä palautetta. ”Osallistuite tänään aktiivisesti” -tyyppinen loppupalautte ei riitä tukemaan kaikkien oppilaiden osallistumista. Tarvitaan täsmäkehuja: ”Hienoa, olet ajoissa! Hyvä, liikut reippaasti! Mahtavaa heittäytymistä tähän tehtävään! Hei, nyt on aika tsempata – hetken vielä jaksat! Kiitos, että autoit näiden välineiden kanssa! Hienoa, et lähtenyt kaverin hölmöilyyn mukaan!” Palautteella on suuri merkitys silloin, kun oppilas huomaa opettajan havaitsevan onnistumiset ja tsemppaamisen osallistumisessa.

Tehokas organisointi ja tehtävät, joissa ei tarvitse jonottaa, ja jotka sopivat oppilaan taitotasolle, lisäävät fyysisen aktiivisuuden määrää liikuntatunneilla (esim. Van der Mars 2006; Varstala 1996). Mikäli oppilaalla on paljon osallistumisen haasteita, eikä opettajalla ei ole taitoa tai halua eriyttää opetusta, osallistumattomuus ja poissaolot liikuntatunneilta lisääntyvät (Fitzgerald & Stride 2012).

Oppilasjohtoisilla työtavoilla ja oppilaiden aloitteellisuuden tukemisella pystytään tukemaan niin osallistumisen

määrää kuin laatuakin liikuntatunneilla (Huovinen 2019). Tämä pätee niin liikunnallisesti aktiivisiin kuin osallistumisessaan tukea tarvitseviinkin oppilaisiin. Myös akateeminen sitoutuminen lisääntyy: häiriökäyttäytyminen vähenee ja oppilaat suuntaavat tarmonsa paremmin annettuihin tehtäviin.

Osallistumattomuus ja liikunnan arviointi

Arvioinnin tehtävänä on antaa tietoa osaamisesta ja kannustaa opiskelussa. Liikunnan arvioinnista puolet kohdistuu työskentelytaitoihin, käytännössä oppilaan osallistumisen määrään ja laatuun. Kriteereinä ovat aktiivisuus ja yrittäminen, turvallinen ja asiallinen toiminta tunnilla, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, reilu peli ja vastuullisuus ryhmässä sekä itsenäinen työskentely. Periaatteenä perusopetuksen oppilasarviointia tehtäessä on se, että jokaisella oppilaalla tulisi olla mahdollisuus näyttää parasta mahdollista osaamistaan (POPS 2014).

Monet työskentelytavoitteista ovat sellaisia, että oppilaan osallistumiseen vaikuttavat suuresti tehdyt pedagogiset ratkaisut tunnilla. Esimerkiksi jos oppilaalla on pulmia tarkkaavaisuudessa, eikä opettaja käytä monikanavaista viestintää, organisoi tehtäviä selkeästi suhteessa tilaan ja aikaan, eikä kiinnitä huomiota ryhmittelyyn, oppilas harvoin pystyy näyttämään parasta mahdollista osaamistaan monenkaan työskentelytavoitteen kohdalla. Oppilaan työskentely näyttäytyy osallistumattomuutena, häiritsevänä toimintana ja vastuuttomuutena omasta ja ryhmän työskentelystä. Samoin, jos oppilas pelkää eikä koe oloaan turvalliseksi tunnilla, ja opettaja käyttää vaikkapa tehtäviä, joissa oppilas joutuu usein katseiden kohteeksi, oppilas todennäköisesti vetäytyy toiminnasta tai on mahdollisesti poissa koko liikuntatunnilta.

Kun oppilaalla on osallistumisen haasteita, ensin tulisikin arvioinnin näkökulmasta miettiä, onko oppilaalla mahdollisuus näyttää parasta mahdollista osaamistaan. Jos vastaus on ei, kolmiportaisen tuen ensimmäinen askel on yleinen tuki eli pedagogisten ratkaisuiden ja sisällöllisten valintojen tekeminen opetukseen. Esimerkiksi valitaan välineenkäsittelytunnille pienpelit ja parityöskentely ison pelin

Kevät on jo pitkällä ja kaveria ei ole näkynyt tunneilla, mitä tehdä?

- Välitön yhteydenotto kotiin oppilaan tilanteen selvittämiseksi.
- Mikäli poissaoloille hyväksyttävä syy, voidaan päättöarvioinnissa huomioida aikaisempaa näyttöä ja laatia oppimissuunnitelma loppukevään ajaksi oppimäärän suorittamiseksi.
- Tarvittavat päätökset erityisistä opetusjärjestelyistä, oppimäärän yksilöllistämisestä (erityisestä tuesta) tai vuosiluokkaan sitomattomaan opiskeluun siirtymisestä oman opinto-ohjelman mukaisesti
- Mahdollisuus myös liikunnassa antaa arvosanaksi hylätty

Arviointi silloin, kun perusopetuksen päättävällä nuorella on paljon poissaoloja.

sijasta tai kehitetään toimintakykyä valinnan mahdollisuuksia sisältävän kuntopiirin avulla, sen sijaan että tehtäisiin opettajajohtoinen kuntojumppa.

Jos osallistumisen haasteet jatkuvat, on aika siirtyä tehostettuun tukeen. Oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa – mielellään erityisopettajan avustuksella – mietitään ratkaisuita, jotka auttaisivat oppilasta osallistumaan. Keinot kirjataan oppimissuunnitelmaan. Siihen on mahdollista myös valita opetuksen keskeiset tavoitteet, joiden saavuttamiseen ensisijaisesti pyritään. Arvosanaa annettaessa yleisen ja tehostetun tuen oppilaita arvioidaan yleisopetuksen kriteerien mukaisesti eli kaikki kriteerit huomioidaan, vaikka olisi tehty valintaa keskeisten tavoitteiden osalta. Yhden liikuntanumeron lisäksi tehostetun tuen oppilas ansaitsee eriteltyä arviointipalautetta tavoitteiden saavuttamisesta, esim. ”aktiivisuus ja yrittäminen oli jo kiitettävää, vaikka itsenäinen työskentely oli vasta tyydyttävää”. Yksilöity palaute on tärkeää toki kaikille, mutta erityisesti niille, joilla on tarvetta tukeen.

Mikäli oppilaan osallistuminen ja koulunkäynti takkuu pahasti – esimerkiksi poissaoloja tai sivussa istumista on paljon – ja tehostetun tuen keinot on käytetty, tulee selvittää mahdollisuus erityiseen tukeen. Erityisen tuen päätöksessä määritellään, tehdäänkö HOJKS liikunnan osalta yleisen vai yksilöllisen oppimäärän mukaan. Arvioinnin näkökulmasta tässä on suuri ero: ainoastaan oppilas, jolla on erityisen tuen päätös yksilöllisellä oppimäärällä, voidaan arvioida HOJKS:sa määriteltujen tavoitteiden pohjalta. Kaikilla muilla kriteerit ovat yleisopetuksen

oppimäärän mukaisia.

Miksi erityisen tuen päätös sitten kannattaa tehdä? HOJKS antaa oppilaalle mahdollisuuden erityisopetukseen ja opetuksen laajempaan eriyttämiseen. Erityisopettajan tai koulunkäynnin ohjaajan tuella oppilas voi saada liikunnan oppimäärän suoritetua, vaikka yhteisillä tunneilla osallistuminen olisikin haastavaa.

Heti, kun oppilaalla ilmenee vaikeuksia liikuntatunneilla osallistumiseen tai tavoitteiden saavuttamiseen, oppilas on otettava kolmiportaisen tuen piiriin – myös liikunnassa. Mikäli tuki on laiminlyöty, on tilanne haastava: ilman näyttöjä oppimäärää ei voi arvioida. Ilman tarvittavia hallintopäätöksiä opettajaa ei voida velvoittaa järjestämään oppilaalle yksilöllistä ohjelmaa näyttöjen antamiseksi. Ilman oppimäärän yksilöllistämistä (erityisen tuen päätöstä) opettaja ei voi hyväksyä näyttöksi kotona kuitattua päiväkirjaa tms. Säädöksiä on noudatettava myös liikunnanopetuksessa. Se on oppilaan etu.

Kirjoittaja Terbi Huovinen, lehtori, LitT Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteellinen tiedekunta.

Lähteet

